

Biebbmo ja varresvuoda oahppopládna, sáme pládna

Dette er en lulesamisk oversettelse av den fastsatte læreplanteksten.
Læreplanen er fastsatt på bokmål.

Njuolgadustjála Máhttodepartementas mierreduvvam 15.11.2019.
Eksábmaárnik Máhttodepartementas mierreduvvam 29.06.2020.

Fámon 01.08.2020 rájes

Fága birra

Fága relevánsa ja guovdásj árvo

Biebbmo ja varresvuohta la guovdásj fáhka ávdánahtátjit dádjadusáv bárráma ja varresvuoda aktijvuodaj gaskan. Biebmon ja varresvuodan galggi oahppe oahppat plánit ja russtit biebmov ja iehtjádij siegen bárrát. Fáhka galggá viehken váj oahppe buorebut rijbbi iellemin. Fága baktu galggi oahppe oadtjot máhtov sáme kultuvrraárbe birra manna biebbmoárbbedábe gulluji aktij luondujn ja iellemvuogijn iesjguhtik guovlojn. Danen la mávsulasj adnet sáme moallánagájt, javllamvuogijt ja subttasijt guládallamin ja aktisasj bargon. Málestit bájkálasj biebbmogálvoj iesjguhtik aktijvuodajn la viehken váj oahppe oahppi bierggit, ja dat vaddá aj sidjij dádjadusáv makkir árvo li biebbmoregiávnájn. Biebbmo ja varresvuohta galggá liehket maŋen ávdeditat álmukvarresvuodav, biebbmoáovov ja berustimev biebbmogálvoj moattebelakvuohat ja bárrámdábijda sebrudagán. Biebbmo ja varresvuohta galggá arvusmahttet sjuggelisvuodav, aktisasj bargov ja tjadádimfámojt.

Gájka fága galggi áhpadusá árvovuodov duohtan dahkat. Biebbmo ja varresvuohta galggá praktihkalasj bargoj, átsádime ja estetihkalasj ávdánahttemvuogij baktu vájkkudit jut oahppe ávdánahtti berustimev ja sjuggelisvuodav ja vissjalisvuodav. Sosiála aktijvuoda baktu biebbmoj russtidijn ja bárrámijn galggá fáhka liehket maŋen ávdedimen aktisasj bargov, dádjadusáv, huvsov ja vieledimev nubbe nubbáj, ja dilev láhtjet avtaárvulasjvuohat ja dássádussaj. Málestibme ja bárrámusá li aktijvuohat ja árvasvuohat tjanáduvum. Diedulasjvuohat biebbmoj árbbedábij ja valljudagáj moattebelakvuoda birra Sámen ja nuorttaguovlojn máhtta dádjadusáv lápptit ja vaddet ienep dádjadimev ja berustimev kultuvrajs ietjá ásijn væráldin. Aktisasj referánssarámma máhtti identitiev buorre guovlluj ávdánahttet. Biebbmo ja varresvuohta galggá liehket maŋen ávdánahtátjit lájttális ájádallamav, etihkalasj diedulasjvuodav ja ávdásvásstádusá dábdov oahppiin, vaj sij máhtti biebmov válljit mij sihke varresvuodav nanni ja la guoddelis. Oahppopládna la tjanádum sáme árvojda, giellaj, kultuvrraj ja sebrudakiellemij.

Guovdásj elementa

Biebmo ma varresvuodav buoredi

Málestime ja biebbmoj gárvedime baktu galggi oahppe bessat vásedit biebbmoáovov ja ávdánahttet máhtov sihkaris biebbmo ja varresvuoda ávdeditte biebbmoano birra. Varresvuoda oajválattjaj biebbmoráde li áhpadusá guovdátjin, ja oahppe galggi oadtjot dádjadusáv aktijvuodas biebbmoábnnasij ja varresvuoda gaskan ja ávdánahttet máhtudagáv máhtátjit válljit varres ja moattebelak biebbmojt.

Guoddelis bárrámdábe ja guoddelis adno

Biebmo adno ja válljim vájkkut individdaj, birrasij ja væráldij gánná viessop. Bárrámij plánim ja biebmaj russtima baktu galggi oahppe oahppat biebbmoábnnasij ja biebbmobáhtsemij ávkástallat, ja dádjadit jut biebbmo la ráddjiduvvam ressursa, vaj guoddelis bárrámdábij oahppi ja sjaddi diedulasj addnen.

Biebbmo ja bárrámusá identitietta- ja kultuvrraávdđánbuktemin

Biebbmo- ja bárrámuskultuvrra maŋenagi rievddá, ja dasi vájkkudi biebbmoábnasadno, máhtto, árbbedábe ja sosiála jali áskulasj nárma ja árvo. Biebmaj russtim ja bárráma li sosiála ariená gánná átsát, aktan barggá ja hábbmi. Vuona ja ietjá rijkej biebbmokultuvraj ja kultuvralasj dájmaj æjvvalime ávdedi moattebelakvuodav ja lasedi dádjadusáv, diedulasjuodav ja diehtemvájnogisvuodav. Návti galggi oahppe bessat vásedit bárrámávov aktan ja dán láhkáj máhtti mijá biebbmokultuvra sihke áđástuhteduvvat ja várajda váldeduvvat.

Fágajgasskasaj tiemá

Álmmukvarresvuoha ja birggim

Biebbmo ja varresvuoda fágan merkaj fágajgasskasaj tiebmá álmmukvarresvuoda ja iellemháldadime ahte oahppe galggi oadtjot máhtov biebbmogálvoj ja bárrámdábij birra massta sjaddá buorre varresvuoha. Biebmo ja bárrámusáj plánima ja russtima baktu galggi oahppe oadtjot buorre dádjadusáv nasjávnašj biebbmorádijs. Fáhka galggá liehket maŋen ávdeditjat álmmukvarresvuodav ja hieredit iellemvuohkeskihpuđagájt. Dat galggá aktugasj oahppáj rijbbamav áhpadit ja binnedit sosiála sieradusájt varresvuoda gáktuj. Bárrámaktijvuoha ja praktihkalasj aktisasj barggo fágan galggá liehket maŋen nannitjit oahppij ieszđábdov ja jut dábđdi iehtjádijda li tjanáduvvam. Biebmaj russtim juohkka lágásj dálken máhtta birggimav ja iellema rijbbamav nannit.

Guoddelis ávdđánibme

Biebbmo ja varresvuoda fágan merkaj fágajgasskasaj tiebmá guoddelis ávdđánibme ahte dættot sihke biebmaj buvtadibme ja biebmaj gálládibme birriji dáhpáduvvat dakkár láhkáj ma ælla vahágin nasjávnašj jalik globála dásen, dálla jalik boahhteággijda. Fáhka galggá vájkkudit jut oahppe sjaddi diedulattjan sihke etihkalasj ja økonávmašj ássijda biebmaj buvtadime ja biebmaj gálládime birra ja biebbmoressursaj juohkemin, vaj sij máhtti vásstálatattjat válljit ja ávdđánahttet vuogas árvojt ja miellaguottojt. Fáhka galggá vájkkudit jut oahppe ávdđánahtti máhtov gáktu biebmaj áttjudibme la globála ja struktuvralasj vidjurijda tjanáduv. Birggim, biebbmoábnnasij oasástallam, suverenitietta biebmaj gáktuj ja globála ja regionála

biebbmosihkarvuolta li guovdásj tiemá. Gå bájkálasj biebbmoressursajt árbbediedo ja guoddelis luondoano vuodo milta ávkástallá, de oahppe vuojnni árvojt ja máhttelisvuodajt boahhte ájgijda.

Vuodotjehpudagá

Njálmásasj tjehpudagá

Njálmásasj tjehpudagá biebbmon ja varresvuodan la buktet gaskostit fágallasj imájdallamav ja refleksjávnnáv subttasasj ja ságastallamij, dágástallamij ja ávddánbuktemij baktu. Njálmásasj tjehpudagáj ávddánibme biebbmon ja varresvuodan vuolggá ságastallamis bárrámusáj ja biebbmoj russtima birra gitta ávddánbuktet ja dágástallat ienep ja ienep komplæksa tiemájt varresvuoda, biebbmoj gállådime ja biebbmosihkarvuoda birra. Maŋenagi hæhttuji oahppe adnet ienep fáhkabágojt gå galggi vuodustit ietjasa válljimij, jali gå galggi fágallasj dágástallamijda sæbrrat.

Buktet tjället

Buktet tjället biebbmon ja varresvuodan la hábbmit tevstajt majt biebbmoj russtimin ja bárrámij aktijvuodan adná. Buktet tjället fágan la aj gaskostit fágallasj máhtudagáv ja máhttet ávddánbuktet vuojnojt ja válljimij. Tjállemtjehpudagáj ávddánahttem biebbmon ja varresvuodan vuolggá buktemis tjället álkkes oasestimtjálálvisájt ja oanegis aktiduvvam tevstajt gitta máhttet plánit ja hábbmit bagádusájt ja fálojt.

Buktet láhkát

Buktet láhkát biebbmon ja varresvuodan la dádjadit, dálkkut ja árvustallat bagádusájt, tabellajt ja illustrasjávnnájt biebbmoj russtima aktijvuodan. Dasi gullu aj dádjadit ja árvustallat ájggeguovddelis fáhkatevstajt. Láhkámtjehpudagáj ávddánibme fágan vuolggá dádjadimes álkkes illustrasjávnnájt ja aktiduvvam tevstajt páhppárin ja sjerman gitta dálkkut ja lájttálasát árvustallat ienep komplæksa fáhkatevstajt, gávvusij ja tabellajt iesjuhtik medijájn.

Buktet riekknit

Buktet riekknit biebbmon ja varresvuodan la dábddát ja adnet tállajt ja buojkuldagájt voluma, dætto, stuorrudagá, tsuovkaj, oassetálla, ájge, temperatuvra ja geometrijallasj gávvusij nammadusáj gáktuj biebbmoj stiellima aktijvuodan. Dat la aj riekknit ja árvustallat biebbmobagádusáj porsjávnnájt ja gaskostit tállajt ja tállamateriálajt gå galggá buohtastahttet jali dágástallat fágallasj ja fágajgasskasasj tiemájt. Riekknimtjehpudagáj ávddánibme vuolggá máhttemis adnet riehta ladnja- ja dæddoavtadagájt ja stiellit álkkes diagrámamajt ja tabellajt gitta buktet adnet iesjuhtiklágásj matematihkalasj

tjehpudagájt biebmog stiellima plánimin ja tjadádimen. Ávdđánibme joarkká buvttájt stiellit ienep komplæksa tabellájt ja gávvusájt tjálasj bargojn.

Digitála tjehpudagá

Digitála tjehpudagá biebmog ja varresvuodan la buktet adnet moattelágásj digitála ressursájt ja teknologijájt nannitájt praktihkalasj málestime tjehpudagájt. Dasi gullu aj gaskostit ja árvustallat digitála tæksta-, jiedna-, gávvá- ja filmmafijláj ma fáhkaj guoski ja li luhtedahte. Digitála tjehpudagá ávdđánahttem biebmog ja varresvuodan vuolggá bukte mis adnet digitála ressursájt diedojt átsájt, tjuovvot bagádusájt ja ávdđánbuktet fáktájt, gitta buktet adnet moattelágásj digitála ressursájt váj lájttálasájt árvustallá diedojt iesjguhtiklágásj medijájn ja subtsastit fágálasj refleksjávna j birra. Ávdđánibme máhtta aj vuolget álkkes teknologija anos gitta adnet ienep ávdđánam teknologijav biebmog russtidijn.

Máhtudakulme ja árvustallam

4. jahkedáse máhtudakulme ja árvustallam

Máhtudakulme 4. jahkedáse manjela

Áhpadusá ulmme le oahppe galggá máhttet

- tjuovvot buorre hygiená prinsihpájt biebmog russtima aktijvuodan
- adnet vædtsagájt, ladnja- ja dæddoavttadagájt ja álkkes teknihkaj biebmog russtima aktijvuodan
- dábdđát májstájt biebmog ja imájdallat manen ulmutja váse di májstájt iesjguhtik láhkáj
- subtsastit ma li varres ja moattebelak biebmog dábdđomerka ja manen da li ájnna varresvuoháj
- sæbrrat bájkálasj biebbmogálvoj ávkástallamij ja biebmog sjattadibmáj
- ávkástallat bájkálasj biebbmogálvoj biebmog russtidijn ja ávdđánbuktet buvtadimriggasa lahtasájt biebbmogálvos gitta njálmáj
- vára jda válldet biebmog, tjelggit manen la ájnas dav dahkat ja subtsastit árbbedábálasj vuogij birra gáktu giehtadallat orgánálasj bátsidásájt
- tjadádit bárrámusájt dállágáttén ja ietjá árbbedábálasj sajjín ja subtsasájt baktu reflektierit sihkarvuoda birra ja luondo vieledusá birra
- russtít álkkes ja moattebelak bárrámusájt ja ságastallat bárrámábájt birra dáttja ja sáme kultuvran ja ietjá kultuvra jn, ja man ájnas la ietjádij siegen bárrát

Åhpadattijn árvustallam

Åhpadattijn árvustallam galggá viehkken ávdedit oahppamav ja fáhkamáhtudagáv ávddánahttet. Oahppe vuosedi ja ávddánahtti máhtudagáv biebmom ja varresvuodan 1., 2., 3. ja 4. dásen gå biebmov russtiji, ja gå ságastalli gáktu biebbmoválljim ja bárrámusá máhtti vájkkudit mijá varresvuotaj ja værárdij gánná viessop. Åhpadiddje galggá dilev láhtjet oahppijoassásstemij ja arvusmahttet oahppammiellaj moattebelak, praktihkalasj dahkamusáj baktu gievkaniin ja ietjá vuogas oahppamarienájn. Åhpadiddje ja oahppe galggi ságastallat oahppij ávddánime birra biebmom ja varresvuodan. Oahppe galggi bessat gæhttjaladdat. Dajna máhtudagájn mav oahppe vuosedi, galggi bessat moalgget majt ietjasij mielas bukti, ja majt buorebut nahki gå ávddåla. Åhpadiddje galggá bagádallat ienep oahppama gáktuj ja åhpadimev hiebadit navti váj oahppe bessi bagádallamij milta vijdedit ietjasa máhtudagáv russtit árbbedábålasj bárrámusáj ma li vuodon varresvuotaj ja gålådime diedulasjuotaj.

7. jahkedåse máhtudakulme ja árvustallam

Máhtudakulme 7. jahkedåse maŋŋela

Åhpadusá ulmme le oahppe galggá máhttet

- adnet ræjdojt, vuodoteknikkajt ja biebmom russtima metåvdåjt váj stiellici sihkaris ja guoddelis biebmom mij vaddå vuodov buorre varresvuotaj
- adnet dåbdudagåjt åtsådittjat ja árvustallat biebmom májstijt ja tekstuvrav ja åtsådit biebmom bárdemav lihhtáj guossodibmáj
- dåbddåjt ja gåvvidit vuodomåjstijt ja åtsådit ja dågåstallat gáktu májste máhtti vájkkudit biebmom preferånsajda ja biebmom vållicimij
- adnet bagådusåjt biebmom russtimin, aj njålmålasj, ja riekknit ja árvustallat porsjåvnåj stuorrudagáv, digitåla ressursaj viehkijn ja daj dagi
- vuosedit aktijvuodajt biebbmogålvoj juohkusij ja biektelisåbnnasij gaskan ma li åjnnaa varresvuotaj
- adnet biebmom mierkkimav ja biebmom ano modellajt russtitjit varres, moattebelak ja guoddelis biebbmoanov ja reflektierit ietjas vållicimij badjel
- adnet digitåla vædtsagijt buohtastahtåtjit ja årvvaladdat sisadnotjieggidusåjt ja reklame duon dán medijåjn
- vårajda vålldet, giehtadallat ja åvkåstallat biebbmogålvojt guoddelis låhkåj
- adnet årbbediedov biebmom gålådime birra ja reflektierit ietjas biebmom gålådime badjel
- stiellicit biebmom dålån ja ietjá årbbedábålasj biebbmostiellima arienåjn ja ságastallap bárråmdåbij birra gåmán/låvdagoaden ja gáktu sosiåla aktijvuotaja bárråmusån máhttå varresvuodav nannit

- stielit biebmogálvot ietjas kultuvras ja ietjá kultuvrajs ja buohtastahttet biebmogálvot anov ja bárrámdábijt, ja reflektierit gáktu árbbedábe biebmogálvot gulluji aktij luondujn ja iellemvuogijn iesjguhtik guovlojn

Áhpadattijn árvustallam

Áhpadattijn árvustallam galggá viehkken ávdedit oahppamav ja fáhkamáhtudagáv ávdánahttet. Oahppe vuosedi ja ávdánahtti máhtudagáv biebmogálvot ja varresvuodan 5., 6. ja 7. dásen gá russtiji, átsádi ja árvustalli biebmogálvot ja bárrámusájt, ja gá reflektieriji tjuolmaj badjel ma guoski biebmogálvot, varresvuotaj ja biebmogálvot gálládibmáj. Áhpadiddje galggá dilev láhtjet oahppijoassásstemij ja arvusmahttet oahppammiellaj moattebelak, praktihkasaj dahkamusájt baktu gievanin ja ietjá vuogas oahppamarienájn. Áhpadiddje ja oahppe galggi ságastallat oahppij ávdánime birra biebmogálvot ja varresvuodan. Oahppe galggi bessat gæhttaladdat. Dajna máhtudagájn mav oahppe vuosedi, galggi bessat moalgget majt ietjasij mielas bukti, ja majt buorebut nahki gá ávdála. Áhpadiddje galggá bagádallat ienep oahppama gáktuj ja áhpadimev hiebadit navti váj oahppe bessi bagádallamij milta vijdedit ietjasa máhtudagáv russtitjit guoddelis biebmogálvot mij la vuodon buorre varresvuotaj ja jut sjaddi diedulasaj gálládiddjen ja biebmokultuvra gaskostiddjen.

10. jahkedáse máhtudakulme ja árvustallam

Máhtudakulme 10. jahkedáse manjela

Áhpadusá ulmme le oahppe galggá máhttet

- plánit ja adnet hiebalasaj vædtsagijt, teknihkajt ja biebmogálvot russtima metávdájt russtitjit sihkaris ja guoddelis biebmogálvot mij vaddá vuodov buorre varresvuotaj
- adnet dábdudagájt árvustaláttit biebmogálvot kvalitehtav, átsádit ja kombinierit májstijt biebmogálvot russtidijn ja buoredit bagádusájt, fálojt ja biebmogálvot bárdemav lihttáj guossodibmáj
- stielit ja gæhttaladdat ádá biebmogálvot bájkálasaj biebmogálvotressursajs
- árvvaladdat gáktu biebmogálvot máhtti buorre varresvuotaj vájkkudit ja adnet digitála ressursajt árvustaláttit ietjas bárrámusájt ja válljit varres ja moattebelak biebmogálvot biebmogálvot russtidijn
- tjielggit ja lájttálasát árvustallat tjuottjodusájt, rádijt ja diedoijt biebmogálvot ja varresvuoda birra
- lájttálasát árvustallat diedoijt biebmogálvot buvttadime birra ja árvvaladdat gáktu gálládiddij fábmogálvot máhtti vájkkudit bájkálasaj ja globála biebmogálvot buvttadibmáj
- átsádit biebmogálvot dálkádakuottajt ja tjielggit gáktu biebmogálvot válljim ja biebmogálvot gálládibme máhtti vájkkudit birrasij, dálkádahkaj ja biebmogálvot sihkarvuotaj

- adnet sáme buojkuldagájt iellij njuovvamin ja ruojvvin, guolij sláhkkimin ja filetierimin ja buojkodit gáktu iesjguhtik ruojve ávkástaláduvvi
- átsádit árbbedábálasj vuorkkima metávdaájt dagu sálltim, gájkádibme ja suovastibme iesjguhtik biebbmoguovlojn
- stiellit biebmajt ietjas kultuvras, nuorttaguovloj kultuvrajs, iemeálmukultuvrajs ja ietjá kultuvrajs ja buohtastahttet biebmajt árbbedábájt ja tjielggit gáktu identitehtta ja gullevasjvuhta ávddánbuvteduvvi ja gaskostuvvi biebmajt ja bárrámusájt baktu

Áhpadattijn árvustallam

Áhpadattijn árvustallam galggá viehkken ávdedit oahppamav ja fáhkamáhtudagáv ávddánahttet. Oahppe vuosedi ja ávddánahtti máhtudagáv biebmajt ja varresvuodan 8., 9. ja 10. dásen gá russtiji, átsádi ja árvustalli biebmajt ja bárrámusájt, ja gá reflektieriji tjuolmaj badjel ma guoski biebbmuj ja varresvuohat, biebmajt buvtadibmáj, válljimij ja gálláiddij fábmuj ja identitehttaj ja biebbmokultuvraj. Áhpadiddje galggá dilev láhtjet oahppijoassásstemij ja arvusmahttet oahppammiellaj moattebelak, praktihkasaj dahkamusájt baktu gievkaniin ja ietjá vuogas oahppamarienájn. Áhpadiddje ja oahppe galggi ságastallat oahppij ávddánime birra biebmajt ja varresvuodan. Oahppe galggi bessat gæhttaladdat. Dajna máhtudagájn mav oahppe vuosedi, galggi bessat moalgget majt ietjasa mielas bukti, ja ietjas fágasaj ávddánime badjel reflektierit. Áhpadiddje galggá bagádallat ienep oahppama gáktuj ja áhpadimev hiebadit navti váj oahppe bessit bagádallamij milta vijdedit ietjasa máhtudagáv russtijit guoddelis biebmajt mij la vuodon buorre varresvuohat ja jut sjaddi diedulasaj gálláiddjen ja biebbmokultuvra gaskostiddjen.

Loahppaárvustallam

Ábbálasjkarakterra galggá gávvidit oahppe ábbálasj máhtudagáv biebmajt ja varresvuodan gá álli 10. dáse áhpadimev. Áhpadiddje galggá plánit ja dilev láhtjet váj oahppe bessit vuosedit ietjasa máhtudagáv málsudahkes vuogij majda gulluji dáddadibme, refleksjávnná ja lájttális ájádallam iesjgenja dilijn. Áhpadiddje galggá vaddet karakterav biebmajt ja varresvuodan oahppe máhtudagá milta mav la vuosedam gá praktihkalattjat ja átsáiddje láhkáj la biebmujn ja bárrámusájt barggam. Áhpadiddje galggá vaddet karakterav biebmajt ja varresvuodan máhtudagá milta mav oahppe la vuosedam gá oahppe la gaskostam máhtov ja dáddadusáv fága sisano ja aktijvuodaj birra.

Árvustallamárnik

Ábbálasj árvustallam

10. jahkedáse maŋŋela jali gá áhpadibme álli: Oahppijn galggá akta ábbálasjkarakterra biebmon ja varresvuodan.

Eksámen oahppe

10. jahkedáse maŋŋela jali gá áhpadibme láhpáduvvá: Oahppen ij galga eksábma.

Eksámen privatista

10. jahkedáse maŋŋela jali gá áhpadibme láhpáduvvá: Fágan ij la privatisstaárnik.